

Економічна теорія

ХНЕУ ім. С. Кузнеця
Кафедра економічної теорії та економічної політики

Тема 1. Введення в економічну теорію

Питання для вивчення

- 1.1. Розвиток економічної думки.
- 1.2. Предмет та функції економічної теорії.
- 1.3. Методи пізнання економічної теорії.

1.1. Розвиток економічної думки

Економіка

(від грецького *oikonomike*, буквально – мистецтво ведення домашнього господарства)

в сучасних умовах застосовують у чотирьох значеннях:

- 1) **народне господарство** певної країни, групи країн або всього світу;
- 2) **сфера господарської діяльності** людини, в якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага;
- 3) **економічна наука**, що вивчає різноманітні економічні явища і процеси, які відбуваються в суспільстві;
- 4) сукупність **економічних відносин** між людьми у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції, що утворюють певну економічну систему.

Чим займається економічна теорія?

- В реальності діють об'єктивні закони економічного життя.
- Для того щоб виявити ці закони, потрібна наука, що здатна проникнути у сутність економічного життя

Економічна наука – це сфера розумової діяльності людини, функцією якої є пізнання та систематизація об'єктивних знань про закони і принципи розвитку реальної економічної дійсності.

Основні етапи розвитку економічної науки:

- **Меркантилізм** (від італ. mercante – торговець, купець) (XVI – XVII ст.):
- Представники: А. Монкретьєн, Т. Манн, У. Стаффорд, Ж.-Б. Кольбер, А. Л. Ордин-Нащокін, І. І. Посошков
- Основним джерелом багатства вважали сферу обігу, торгівлю, а саме багатство ототожнювали з накопиченням металевих грошей (золотих і срібних).
- Це досягалося лише в тому випадку, коли держава проводила активну політику, захищаючи національне виробництво і торгівлю, тобто здійснювала політику протекціонізму.
- Меркантилісти дали нову назву науці про способи збільшення суспільного багатства – політична економія.
- Погляди представників цієї школи відображали інтереси торгової буржуазії в період первісного нагромадження капіталу та розвитку зовнішньої торгівлі.

Основні етапи розвитку економічної науки:

- **Фізіократи** (від грецького «фізіократія» – влада природи) (XVII – XVIII)
- Представники: Ф. Кене, П. Буагільбер, А. Тюрго, В. Мірабо, Д. Норе.
- Виникла з розвитком сільського господарства як провідної галузі економіки
- На відміну від меркантилістів перенесли акценти дослідження зі сфери обігу безпосередньо у сферу виробництва.
- Джерелом багатства вважали тільки працю у сільськогосподарському виробництві.
- Стверджували, що промисловість, транспорт і торгівля – безплідні сфери, а праця людей у цих сферах тільки покриває витрати на їх існування і не прибуткова для суспільства.

Основні етапи розвитку економічної науки:

- **Класична школа політичної економії (XVII – XVIII ст.)**
- Засновники: У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.Б. СейАле
- Виникла з розвитком капіталізму
- Зосереджують увагу на аналізі економічних явищ і закономірностей розвитку усіх сфер суспільного виробництва, прагнуть розкрити економічну природу багатства, капіталу, доходів, кредиту, обігу, механізму конкуренції.
- Започаткували трудову теорію вартості, а ринок розглядали як саморегулюючу систему.

Основні етапи розвитку економічної науки:

- **Марксизм** (XIX – XX ст.), або політична економія праці
- Засновники: К. Маркс і Ф. Енгельс
- досліджують систему законів капіталістичного суспільства з позицій робітничого класу
- Продовжували вивчення трудової теорії вартості
- Зробили аналіз розвитку форм вартості, запропонували свої концепції додаткової вартості, грошей, продуктивності праці, відтворення, економічних криз, земельної ренти
- Однак положення про **заперечення приватної власності і ринку**, посилення експлуатації трудящих, про єдиний фактор формування вартості, переваги суспільної власності, неминучість краху капіталізму не мали належної наукової обґрунтованості й не знайшли практичного підтвердження.

Основні етапи розвитку економічної науки:

- **Маржиналізм** (від франц. *marginal* – граничний, границя, межа) (XIX ст.)
- Представники: К. Менгер, Ф. Візер, У. Джевонс, Л. Вальрас.
- Пояснює економічні процеси і явища, виходячи з універсальної концепції використання граничних, крайніх ("max" чи "min") величин, які характеризують не внутрішню сутність самих явищ, а їхню **зміну в зв'язку зі зміною інших явищ**
- Дослідження ґрунтуються на таких категоріях, як "гранична корисність", "гранична продуктивність", "граничні витрати" та ін.
- Маржиналізм використовує кількісний аналіз, економіко-математичні методи і моделі, в основі яких лежать суб'єктивнопсихологічні оцінки економічних дій індивіда.

Сучасні течії економічної науки

- **неокласицизм** (монетаризм, неолібералізм),
- **кейнсіанство**,
- **інституціоналізм**,
- **неокласичний синтез**

Неокласицизм

Засновники теорії – А. Маршалл і А. Пігу,
послідовники – Л. Мізес, Ф. Хайек, М. Фрідмен, А. Лаффер, Дж. Гілдер, Ф. Кейган та
ін.

- Досліджує і розвиває ідеї класичної політекономії у сучасних умовах
- Заперечує необхідність втручання держави в економіку
- Розглядає ринок як саморегульовану економічну систему, здатну самотійно встановити рівновагу між попитом та пропозицією
- Неокласичний напрям охоплює багато різних концепцій і шкіл: *монетаризм, неолібералізм, теорію суспільного вибору, теорію раціональних очікувань* та ін.
- *Монетаризм* (Мілтон Фрідмен. Прихильники: Ф. Найт, Дж. Стиглер, Ф. Кейган, А. Голдмен) – теорія, яка пропонує відмову від активного втручання держави в економіку. Грошова маса є визначальною в економіці
- *Неолібералізм* (Фрідріх фон Хайек) – напрям управління господарською діяльністю. Відстоюють пріоритетне значення свободи суб'єктів економічної діяльності.

Кейнсіанство

Засновник Дж. М. Кейнс. Прихильники: Дж. Робінсон, П. Сраффа, А. Хансен, Н. Калдор, Р. Лукас та ін

- Виникло в 30-х роках ХХ ст. на потреби подолання Великої депресії (1929-1933), яка поставила економічну систему капіталізму на межу повної катастрофи.
- Обґрунтовує об'єктивну необхідність активного втручання держави в регулювання ринкової економіки шляхом стимулювання сукупного попиту й інвестицій
- Застосовувались провідними країнами світу в практиці регулювання ринкової економіки щоб швидко подолати кризові явища
- Виступають за активну участь держави у перебудові економіки

Інституціоналізм

- Представники: Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл, Аж. Гелбрейт, Я. Тінберген, Г. Мюрдаль та ін.
- Розглядають економіку як систему, в якій відносини між господарюючими суб'єктами складаються під впливом як економічних, так і правових, політичних, соціологічних і соціально-психологічних факторів.
- Об'єктами вивчення для них є "інститути", під якими вони розуміють державу, корпорації, профспілки, а також правові, морально-етичні норми, звичаї, інстинкти та ін.

Неокласичний синтез

Представники: Д. Хікс, Дж. Б'юкенен, П. Самуельсон та ін.

- Узагальнююча концепція, обґрунтовує принцип поєднання ринкового і державного регулювання економічних процесів
- Наголошують на необхідності руху до змішаної економіки.
- Дотримуються принципу раціонального синтезу неокласичного і кейнсіанського напрямку економічної теорії.

1.2. Предмет та функції економічної теорії

- **Економічна теорія** – це наука, яка вивчає закони розвитку економічних систем, діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на ефективне використання обмежених ресурсів з метою задоволення безмежних суспільних потреб
- Об'єктом вивчення економічних наук є економіка в цілому.
- Економічна теорія в широкому розумінні включає такі розділи: основи економічної теорії (політекономія); мікроекономіка, мезоекономіка, макроекономіка, мегаекономіка.

Розділи економічної теорії

- Основи економічної теорії (політекономія) – це фундаментальна, методологічна частина економічної науки, яка розкриває сутність економічних категорій, законів та закономірностей функціонування і розвитку економічних систем у різні історичні епохи.
- Мікроекономіка вивчає економічні процеси і поведінку економічних суб'єктів первинної ланки: домогосподарств, підприємств, фірм.
- Макроекономіка – це наука про розвиток економічної системи країни в цілому. Вивчає агреговану поведінку всіх суб'єктів національної економічної системи, вплив на її розвиток економічної політики держави
- Мезоекономіка - вивчає закономірності розвитку окремих регіонів країни, окремі галузі й підсистеми національної економіки
- Мегаекономіка вивчає закономірності функціонування і розвитку світової економіки в цілому, тобто на глобальному рівні.

Кожна з цих складових економічної науки розвивається у нерозривному та органічному взаємозв'язку, що забезпечує зростання її ролі у розвитку суспільства.

Основні функції економічної теорії

- *Пізнавальна* - дослідження сутності економічних процесів і явищ
- *Методологічна*- економічна теорія виступає теоретико-методологічною базою для цілої системи економічних наук
- *Практична* - наукове обґрунтування економічної політики держави
- *Прогностична*- передбачення перспектив соціально-економічного розвитку
- *Виховна* – формування логіки сучасного ринкового економічного мислення

Взаємозв'язок між економічною теорією і практикою

Економічна реальність

Економічна теорія

Економічна політика

Господарські рішення

1.3. Методи пізнання економічної теорії

Економічні категорії, закони і принципи.

- **Економічні категорії** – це абстрактні, логічні, теоретичні поняття, які в узагальненому вигляді виражають властивості економічних явищ і процесів. *Наприклад: товар, власність, капітал, прибуток, ринок, попит, заробітна плата, робоча сила та ін.*
- **Економічні закони** відбивають найсуттєвіші, стійкі, такі, що постійно повторюються, причинно-наслідкові взаємозв'язки і взаємозалежності економічних процесів і явищ.
- Закони виражають сутність економічних відносин.
- Економічні закони у своїй сукупності створюють систему економічних законів, яка включає в себе всезагальні, загальні, специфічні й стадійні закони.

Система економічних законів

```
graph TD; A[Система економічних законів] --> B[Всезагальні]; A --> C[Загальні]; A --> D[Специфічні];
```

Всезагальні — функціонують у всіх економічних системах (закон зростання продуктивності праці, закон зростання потреб, закон нагромадження, закон відтворення та ін.)

Загальні — функціонують у кількох економічних системах, де існують для них відповідні економічні умови (наприклад, закони ринкової економіки: попиту і пропозиції, конкуренції, грошового обігу та ін.)

Специфічні — функціонують лише у межах однієї економічної системи

**Рівні використання
економічних законів**

Перший

Науково-теоретичний

На основі результатів наукового аналізу економічних процесів та явищ відкриваються і формулюються економічні закони, дається тлумачення їх і створюються концепції розвитку економіки

Другий

Державно-управлінський

Державна влада, спираючись на закони економічної теорії і провідні концепції, розробляє відповідні правові закони та положення, визначає програми економічного розвитку та форми і засоби виконання їх

Третій

Господарсько-практичний

Використання економічних законів у практиці господарювання економічних суб'єктів